

ПРЕТЕКСТИ ЯК АЛЮЗИВНІ ДЕНОТАТИ ПЕРШОГО РІВНЯ В АНГЛОМОВНОМУ ГАЗЕТНОМУ ЗАГОЛОВКУ

У статті окреслено претексти як алюзивні денотати першого рівня в англomовному газетному заголовку; проаналізовано джерела вербальних текстів та виокремлено п'ять груп, які актуалізують лінгвокультурологічні аспекти прецедентності в англomовних газетних заголовках за 2009-2013 рр.

Ключові слова: алюзія, денотат першого рівня, прецедентний текст, текст-реципієнт, текст-донор.

В статті обозначены претексты как аллюзивные денотаты первого уровня в англоязычном газетном заголовке; проанализированы источники вербальных текстов и выделены пять групп, которые актуализируют лингвокультурологические аспекты прецедентности в англоязычных газетных заголовках с 2009 по 2013 гг.

Ключевые слова: аллюзия, денотат первого уровня, прецедентный текст, текст-реципиент, текст-донор.

The article outlines pretexts as allusive denotations of the first level in the English newspaper headlines; gives an overview of the sources of verbal texts and singles out five groups that emphasize linguistic and cultural aspects of precedence in the English newspaper headlines from 2009 to 2013.

Keywords: allusion, the denotation of the first level, precedent text, text recipient, donor text.

Спрямованість сучасної лінгвістики на проведення комплексних функціонально-комунікативних і структурно-семіотичних досліджень тексту зумовлює великий інтерес до вивчення проблематики прецедентності й інтертекстуальності, які водночас є семіотичним і комунікативним феноменом та основоположним принципом сучасної культури постмодернізму (див. роботи І.В. Арнольд [3], І.П. Ільїна [8], Ю.С. Степанова [13], М. Бредбері [16], М. Пфістера [18] та ін.). Численні дослідження, присвячені інтертекстуальності і прецедентним текстам, проводилися, в основному, у літературознавстві (напр., праці М.М. Бахтіна [4], І.П. Смирнова [12], Ю.М. Тинянова [14], Ж. Женета [17] та ін.) і філософії мови (див. роботи Ж. Дерріди [5], М.Б. Ямпольського [15] та ін.). Вони розглядали загальні принципи творення та функціонування інтертексту, основних видів інтертекстуальності та їх живої репрезентації. Власне ядром системи інтертекстуальних елементів виступає алюзія, і вивчення її специфіки та функціонування дозволяє з'ясувати закономірності процесів міжтекстових взаємодій.

Вивченню поняття алюзія присвячені праці багатьох учених, таких як Р. Брауер (R. Brower) (алюзія в поезії А. Попа), К. Перрі (С. Perry) (алюзія в аспекті теорії мовленнєвих актів), У. Торнтон (W. Thornton) (алюзія в "Улісс" Дж. Джойса), Дж. Локранц (J. Lokrantz) (алюзія у творах В. Набокова), М. Тухарелі (роль алюзії в системі форми і змісту літературного твору), А. Мамаєв (алюзія як стилістичний прийом), Л. Машкова (алюзія в аспекті філологічного коментаря), В. Чулкова і Т. Зілکا (Т. Zsilka) (вивчення алюзії в межах лінгвістики тексту), І.Арнольд, І.Христенко, В.Москвін (розробка критеріїв поняття "алюзія"). В українському мовознавстві вивченню окремих аспектів алюзії присвячено праці таких сучасних дослідників, як А. Тютенко, В. Рижкова, Н. Черкас, О. Переломова, Л. Бурковська, О. Копильна, О. Лавриненко. Однак поняття алюзії трактують неоднозначно, а отже, воно потребує подальшого дослідження, систематизації та уточнення з урахуванням напрацювань когнітивної лінгвістики, лінгвопрагматики, етнолінгвістики, лінгвокультурології. Тому **актуальним**, на наш погляд, видається вивчення претекстів, які виступають алюзивними денотатами першого рівня. **Метою** нашої розвідки є: виокремити претексти, які формують корпус алюзивних денотатів першого рівня в англomовному газетному заголовку. Для досягнення мети вважаємо за доцільне розв'язати такі **завдання**: проаналізувати джерела вербальних текстів, окреслити особливості та відмінні риси тексти-донорів та текстів-реципієнтів та виокремити змістові групи, які актуалізують лінгвокультурологічні аспекти прецедентності в англomовних газетних заголовках за 2009-2013 рр. Дослідження проводилося на матеріалі заголовків англomовних статей електронного ресурсу системи Questia Online Library за 2009-2013рр., з загальним обсягом матеріалу **99834** одиниці.

Необхідно зауважити, що переважна більшість алюзій є інтертекстемами: вони базуються на прецедентних текстах (ПТ), якими зазвичай є тексти літературних творів, міфологічні джерела, прислів'я, приказки, афоризми, різноманітні цитати. Ці алюзії, які в науковій літературі часто ототожнюються з літературними, є інтертекстуальними, оскільки вони апелюють до прецедентного тексту, не обов'язково літературного походження.

В руслі нашого дослідження було визначено, що алюзія має два денотати : претекст – першоджерело або «текст - донор» (денотат першого рівня), і прецедентний текст – «текст - реципієнт» (денотат другого рівня), кожен з яких певним чином доповнює зміст експресими.

Претексти, або тексти-донори, створюють основу для появи прецедентних фактів, тобто виступають попереднім матеріалом, на якому ґрунтується той чи інший тип дискурсу, зокрема і газетно-публіцистичний, і тому можуть називатися «первинними» текстами [10, с. 163]. Такими текстами вважають будь-які семіотичні утворення, вербальні і невербальні, наприклад: твори словесної культури, твори різних видів мистецтва (музики, архітектури, кінематографії і т.д.).

Невербальні претексти поділяються на динамічні (театр, кіно) або статичні (живопис, ліплення). Тексти, які здійснюють функцію денотата алюзії не прямо, а опосередковано: через вербальний елемент (назву) і є вербально-іконічними.

І вербальні, і вербально-іконічні тексти-донори відрізняються від текстів-реципієнтів за такими особливостями:

1) претексти, як правило, мають автора, наприклад, алюзія *Snow White and the 7 Children!* (*Daily Mail (London)*, 16/12/2011) має денотат першого рівня – казка братів Грімм «Білосніжка та сім гномів»;

2) першоджерела, які характеризують певну історичну епоху, є надбання народу в цілому і виступають переважно творами високої культури, отже, мають культурно-історичну цінність;

3) тексти-донори не завжди відомі широкому загалу, а тільки людям, які цим цікавляться (письменникам, науковцям, мистецтвознавцям, літературознавцям і т.д.).

У газетно-публіцистичному дискурсі претексти найчастіше усвідомлюються читачами вже як продукти масової (популярної) культури, які набувають здатність володіти «...рекламною привабливістю предмета масового споживання для всіх людей, в тому числі не занадто художньо освічених» [9, с. 48]. Переходячи з високої в масову культуру, тексти-донори перестають бути такими і починають функціонувати вже як тексти-реципієнти.

Алюзивні денотати другого рівня дають претекстам другу номінацію і тому називаються «вторинними» або текстами-реципієнтами. У цьому випадку значення першоджерела або повністю втрачається, або трохи видозмінюється. Так, наприклад, вислів “*manna from heaven*”, біблійного походження, спочатку означав їжу, що падала з неба для іудеїв, які мандрували пустелею. Ставши прецедентним фактом, цей вислів набув значення «щось рідкісне, цінне» [1, с. 376].

У нашому матеріалі претексти, які виступають в алюзіях денотатами першого рівня і породжують прецедентні тексти, в кількісному відношенні склали **55465** одиниць. Наше дослідження зосереджено на вербальних тестах-донорах, які превалюють в сучасній англійській пресі, серед яких ми виокремили п'ять груп: 1) твори художньої літератури; 2) фразеологічні одиниці (ідіоматичні вислови та прислів'я); 3) тексти історичного наповнення; 4) тексти міфологічного і фольклорного змісту; 5) тексти біблійного змісту.

Твори художньої літератури породжують прецедентні факти різних видів: цитати, алюзії і ремінісценції, які подекуди не співвідносні з претекстом. Загальна кількість подібних претекстів склала **7324** одиниць.

Залежно від типів літературної творчості розрізняють віршовані та прозові тексти-донори. Так, з комедії Вільяма Шекспіра «Венеційський купець» з'явилося прецедентне висловлювання “*pound of flesh*”. Воно послужило основою для створення літературної алюзії *A Pound of Fresh* (*Manila Bulletin*, 24/11/2013). Також вираз “*the winter of our discontent*” (зима тривоги нашої) став основою для формування газетного заголовка *Now Is the Winter of Our Content?* (*Pittsburgh Post-Gazette (Pittsburgh, PA)*, 19/02/2012). «Зима тривоги нашої» – це останній роман Джона Стейнбека, опублікований в 1961 році. Назва є цитатою перших рядків п'єси Вільяма Шекспіра «Річард III» – “*Now is the winter of our discontent made glorious summer by this son of York*”

Серед віршованих текстів-донорів продуктивними є дитячі віршики, наприклад: *'Twinkle, Twinkle' Sineng Pambansa* (*Manila Bulletin*, 1/09/2013) – ***Twinkle, Twinkle, Little Star; Tiger Tiger 'Buffoon' Broke Pipe and Caused [Pounds Sterling]150,000 (FloodThe Evening Standard (London, England), 13/08/2009) – Tiger! Tiger! burning bright; Hard-Boiled Egg or Humpty Dumpty AUD?*** (*Sunshine Coast Daily (Maroochydore, Australia)*, 28/04/2011) – ***Humpty Dumpty; Hey Diddle Diddle, They're All on the Fiddle*** (*Daily Mail (London)*, 19/03/2010) – ***Hey Diddle Diddle***.

Тексти міфологічного і фольклорного змісту активно використовуються в газетно-публіцистичному дискурсі, оскільки фольклор є «колективною творчістю народу, яка зародилася на давніх етапах цивілізації, існувала протягом багатьох століть у різних суспільно-економічних формах ... як своєрідна культурно-історична пам'ять народів і форма її комунікативного вираження» [6, с. 157]. Серед них денотатами першого рівня в літературних алюзіях, які зустрічаються в досліджуваних нами газетних заголовках, є народні казки та міфи. Розглянемо деякі приклади. У ГЗ *Mickey Mouse Returns to California's Fantasyland* (*Tulsa World (Tulsa, OK)*, 2/06/2013) денотатом першого рівня виступає дитячий персонаж Мікі Маус. ГЗ *Cam Just like the Sheriff of Nottingham* (*The People (London, England)*,

28/04/ 2013) відсилає адресата до середньовічних англійських народних балад про героя Робіна Гуда, який діяв з своїми однодумцями в Шервудському лісі біля Ноттінгема – грабував багатих, віддаючи здобуте бідним. Противниками цих розбійників є шериф Ноттінгемський і лицар Гай Гісборн. ГЗ *Modern-Day 'Medea' (Daily Herald (Arlington Heights, IL), 26/07/ 2013)* згадує Медею (у давньогрецькій міфології колхидська царівна, чарівниця і кохана аргонавта Ясона). Закохавшись в Ясона, вона допомогла йому заволодіти золотим руном і бігла з ним з Колхиди в Грецію, коли ж він згодом задумав одружитися з іншою, Медея погубила суперницю, вбила двох своїх дітей від Ясона і зникла на крилатій колісниці, надісланій їй дідом богом Геліосом. У ГЗ *Researchers Are Trying to Come Up with the "Holy Grail" of Flu Shots (Tulsa World (Tulsa, OK), 14/01/2013)* денотатом першого рівня виступає Святий Грааль – у середньовічних кельтських і нормандських легендах одне із знарядь Страстей – чаша, з якої Ісус Христос куштував на Тасмній вечері і в яку Йосип з Ариматеї зібрав кров з ран розп'ятого на хресті Спасителя. Вважали, що, той, хто випив з чаші Грааля, отримує прощення гріхів, вічне життя і т. д. Слова «Святий Грааль» часто використовуються в переносному сенсі як позначення будь-якої заповітної мети, часто недосяжної. Загальна кількість таких претекстів становить **11478** одиниць.

У нашому дослідженні ми об'єднали ідіоми та паремії в *групу фразеологічних виразів*, яка налічує **16469** одиниць. Як зазначає О.О.Селіванова, у фразеології ідіомами називають стійкі сполуки, семантика яких не виводиться зі значень її складників, а інтегрована ними формально [11, с. 173]. Ґрунтуючись на класифікації В.В. Виноградова, до групи фразеологічних виразів ми також відносимо паремії, які є «стійкими відтворюваними, культурно маркованими одиницями переважно реченневої структури» [11, с. 447].

Будучи «зведенням народної мудрості, ... кольором народного розуму, самобутньої статті ...» [1, с. 276], прислів'я найчастіше виступають водночас і денотатом першого рівня, і денотатом другого рівня. Так, паремія **“Live and learn”** слугує основою для появи прецедентного тексту **“Live and learn”**, який є цитатою. І власне текст-реципієнт вже бере участь у створенні літературної алюзії *Rabbit and Owl: Live and Learn (The Florida Times Union, 11/11/ 2012)*. Аналогічна ситуація спостерігається і при появі нових прислів'їв, наприклад: **“Look before you leap”** – *Look before You Leap into Career Changes (Tribune-Review/Pittsburgh Tribune-Review, 27/09/ 2009)*, **“Knowledge is power”** – *Knowledge Is Power If You're Picking a Pet (Daily Record (Glasgow, Scotland), 9/02/ 2012)*. Такі паремії ми вважаємо одночасно і текстами - донорами, і текстами - реципієнтами. Як ми бачимо, в даному випадку алюзивні денотати першого і другого рівнів співпадають.

На ґрунті старих паремій виникають нові, на що звернули увагу Т.В. Зуєва та Б.П. Кірдан : «Нові прислів'я та приказки виникають ... в результаті зміни старих, які існували раніше, але є наповнені новим змістом» [7, с. 119]. Так, наприклад, прислів'я **All for one and one for all** утворено на основі паремії **“All for one”**. У даному випадку прислів'я, яке виникло, є алюзією з точки зору теорії інтертекстуальності, тобто прецедентним текстом, який надалі став денотатом другого рівня для експресеми *All for One, WON for All 9The Mirror (London, England), 8/11/ 2013)*. Тому денотатом першого рівня для цієї алюзії буде паремія **“All for one”**. Схожими прикладами також виступають заголовки на основі таких паремій: *Easy Come, Easy Go (Manila Bulletin, 17/04/2013)* – денотатом першого рівня є паремія **“Easy come”**; *Never Say Never Bracelet & Glowstick (Daily Mail (London), 23/02/ 2011)* – денотатом першого рівня є паремія **“Never say die”**; *Refugees: Out of Sight, out of Mind (Sunshine Coast Daily (Maroochydore, Australia), 25/09/2013)* – денотатом першого рівня є паремія **“Out of sight”**.

Тексти біблійного змісту охоплюють біблійні постаті, канонізовані поняття, явища та цитати і розкривають зміст і структуру Священної книги християн. Загальна кількість цих претекстів становить **6051** одиниць. Розглянемо деякі приклади. ГЗ *Thirty Pieces of Silver Doesn't Interest Me (Daily Mail (London), 2/11/2013)* згадує прецедентний феномен **“thirty pieces of silver”** (30 срібняків – плата Іуді Іскаріоту від юдейських первосвящеників за зраду Ісуса Христа, яка полягала в тому, що він підвів римських воїнів до місця перебування Ісуса та інших учнів в Гестиманському саду і вказав на нього поцілунком). Зараз цей вислів означає «грошову винагороду за зраду». ГЗ *When Not to Turn the Other Cheek (The Washington Times (Washington, DC), 20/12/2010)* апелює до прецедентного біблійного висловлювання **“turn the other cheek”**, яке означає «підставити іншу щоку, не звернути увагу на образ, не намагатися помститися». В іншому заголовку *The Second Coming (Providence Journal (Providence, RI), 9/01/2012)* згадується прецедентний феномен «Друге Пришестя Ісуса Христа» – подія, яку очікують всі християни.

Тексти історичного змісту формують п'яту групу прецедентних текстів в досліджуваному нами матеріалі, яка налічує **14143** одиниці. Вони охоплюють вислови відомих історичних постатей, назви світових історичних подій, явищ і процесів і періодів, династій і лідерів, тобто історичну спадщину світової спільноти. Такі тексти тісно пов'язані з поняттям «суспільно-історичний», що означає зв'язок з

суспільством в різні часи його існування. Функціонування цих текстів у сфері суспільно- історичних, політичних, економічних, культурних та інших відносин зумовлює появу великої кількості текстів-реципієнтів на основі історичних текстів-донорів. Так, наприклад, у ГЗ *How Capitulation to China Triggered the New Missile Crisis* (*The Washington Times* (*Washington, DC*), 10/04/ 2013) згадується термін **“Cuban missile crisis”** (Карибська криза) – історичний термін, що визначає надзвичайно напружене політичне, дипломатичне і військове протистояння між Радянським Союзом і Сполученими Штатами в жовтні 1962 року, яке було викликано таємницею перекиданням і розміщенням на острові Куба військових частин і підрозділів Збройних Сил СРСР, техніки та озброєння, а також і ядерну зброю. Кубинці називають цей період «Жовтнева криза» (ісп. Crisis de Octubre), в США поширена назва «Кубинська ракетна криза» (англ. Cuban missile crisis). Наступний ГЗ *'We Cannot Afford a Lost Generation' New Warning over Youth Unemployment* (*The Journal* (*Newcastle, England*), 24/08/ 2009) відсилає нас до терміну **“lost generation”** (втрачене покоління) – це молоді люди, які були покликані на фронт у віці 18 років, часто ще не закінчивши школу, рано почали вбивати. Після війни такі люди часто не могли адаптуватися до мирного життя, багато хто покінчив життя самогубством, деякі божевільні. Цей вислів став відомим за допомогою Гертруди Стайн. Визначаючи літературну течію, яка існувала в період між двома війнами – Першою та Другою світовою, Стайн сказала відомі слова: «Усі ви – втрачене покоління», звертаючись до молодих американських письменників-експатріотів, яким (як і їй самій) творення модерної американської літератури видавалося можливим лише в Парижі. ГЗ *THE GOLF MASTER RACE* (*Daily Mail* (*London*), 7/11/2009) згадує поняття **“master race”** (раса панів) – в расовій ідеології націонал-соціалістів призначення нордичної раси, в якій внаслідок природної переваги судилося керувати нижчими расами. Тим, хто належали до раси панів, суворо заборонялося змішуватися з іншими расами, які вважалися нижчими у нацистській доктрині.

Процентне співвідношення п'яти груп претекстів зображено на Рис. 1.

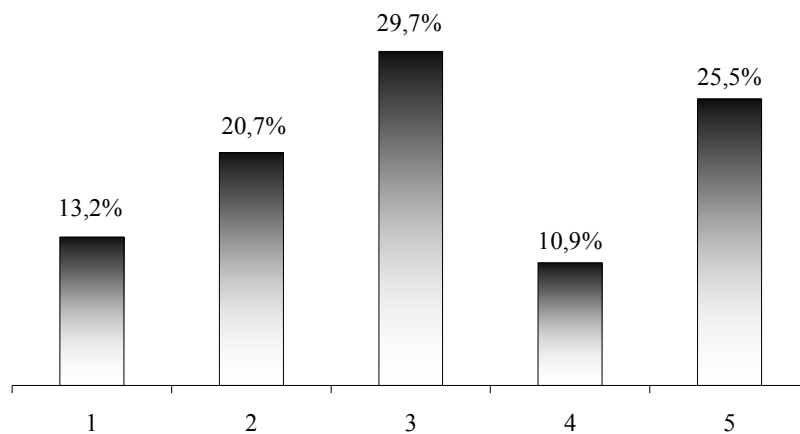


Рис.1. Процентне співвідношення п'яти груп претекстів: 1 – твори художньої літератури, 2 – тексти міфологічного і фольклорного змісту, 3 – фразеологічні вирази, 4 – тексти біблійного змісту, 5 - тексти історичного змісту.

Серед розглянутих денотатів першого рівня в нашому матеріалі значна кількість прецедентних текстів виникає на основі груп фразеологічних виразів (29,7 %) та текстів історичного змісту (25,5 %). Це можна пояснити тим, що саме ці групи текстів перебувають в широкому вжитку, адже вони відображають основні суспільно-історичні, політичні, економічні, культурні та ін. події в газетно-публіцистичному дискурсі і стають текстами-донорами по відношенню до алюзивних трансформантів. Водночас твори художньої літератури (13,2 %), тексти біблійного (10,9%)та міфологічно-фольклорного змісту (20,7%) виступають алюзивними претекстами у меншій мірі, бо вони становлять групу текстів з вузькою сферою вживання, тому формують меншу кількість текстів-донорів для алюзивних трансформантів.

Перспективним, на наш погляд, видається порівняльний аналіз алюзивних денотатів першого і другого рівнів англomовного газетного заголовка в лінгвокогнітивному аспекті. Це зумовлено тим, що за допомогою концептуального аналізу можна розв'язати проблему концептуальних змін і концептуального переосмислення алюзивних ситуацій. Такі студії є перспективними в межах сучасної когнітології та лінгвокультурології з огляду на тенденцію до антропоцентризму сучасної лінгвістики.

Список літератури

1. Аникин В.П. Устное народное творчество: Учебник / В.П. Аникин. – М.: Высшая школа, 2001. – 726 с.
2. Апресян Ю.Д. Избранные труды. Т.1. Лексическая семантика.Синонимические средства языка / Ю.Д. Апресян. – М.: Восточная литература, 1995. – 472с.
3. Арнольд И.В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность: сб.ст. / И.В. Арнольд; науч. ред. П.Е. Бухаркин. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. гос.ун-та, 1999. – 443 с.
4. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / Ми-хаил Михайлович Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 444 с.
5. Деррида Ж. О грамматологии / Ж. Деррида. – Москва: Ad Marginem, 2000. – 511 с.
6. Землянова Л.М. Современная американская коммуникативистика: теоретические концепции, проблемы, прогнозы / Л.М. Землянова. – М.: МГУ, 1995. – 271 с.
7. Зуева Т.В. Фольклор: Учебник для вузов / Кирдан Б.П., Т.В. Зуева. – М.:Флинта: Наука, 2002. – 400 с.
8. Ильин И.П. Постмодернизм от истоков до конца столетия / Илья Петрович Ильин. – М.: Интрада, 1998. – 255 с.
9. Ильин И.П. Постмодернизм. Словарь терминов / Илья Петрович Ильин. – М.: INTRADA, 2001. – 384 с.
10. Рождественский Ю.В. Теория риторики / Ю.В.Рождественский. – М.: Добросвет, 1997. – 600 с.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова.– Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
12. Смирнов И.П. Порождение интертекста / И.П.Смирнов.– Санкт-Петербург: СПб гос. ун-т., 1995. – 189 с.
13. Степанов Ю.С. Константы: словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – изд. 2-е испр. и доп. – Москва: Академ. Проект, 2001. – 990 с.
14. Тынянов Ю.Н. Поэти-ка. История литературы. Кино / Юрий Николаевич Тынянов. – М. : Наука, 1977. – 574 с.
15. Ямпольский М.Б. Память Тиресия. Интертекстуальность и кинематограф/ М. Ямпольский. – М.: РИК "Культура", 1993. – 464 с.
16. Bradbury M. Postmodernism / M. Bradbury // The Norton Dictionary of Modern Thought / Ed. Bullock A., Trombley S. – New York, London: W.W. Norton & Company, 1999. – P. 673-675.
17. Genette G. Palimpsestes: La litterature au second degre / Gerard Genette. – Paris : Seuil, 1982. – 467 p.
18. Pfister M. How Postmodern is Intertextuality?/M. Pfister// Intertextuality. – Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1991. – P. 207-224.